

Ki, kinek és hogyan?

— Gondolatok az iskoláskor előtti nyelvoktatásról —

Az idegen nyelv oktatásának föllendítése alapkérdése oktatási-nevelési rendszerünknek. Ezért mindenképpen indokolt, ha keressük a minél jobb megoldásokat, ha meghányjuk, vetjük a *ki, kinek, hogyan*, sőt még a *mit, mikor* kérdését is. De erre kényszerít a 40 éve működő általános iskolai orosz nyelv oktatásának eredménytelensége is. Vita rovatunkban az alábbi cikk közreadásával ennek az eszmecserének a lehetőségét kívánjuk megteremteni, abban a reményben, hogy sokan élni is fognak vele.

A szerkesztőség

A Módszertani Közlemények 1989. évi 1. számában rendkívül időszerű témával foglalkozik a Magocsa házaspár „Az idegen (orosz) nyelv tanításának lehetőségei az iskoláskor előtt” című cikkében. Oktatásunknak, mondhatjuk gazdasági fellendülésünknek is egyik kulcskérdése a nyelvtudás, idegen nyelvet beszélő, jól felkészült szakemberek képzése.

Meg kell találnunk a megfelelő oktatási kereteket és módszereket, hiszen az idegen nyelvek, azok nyelvtani rendszerének elsajátíttatásakor az idegen nyelvi nevelés egykori alapjára, a latin nyelvre nem számíthatunk iskoláskorban sem. Oktatáspolitikánk már régen kihúzta e tekintetben a talajt a nyelvtanárok lába alól. (Az elmúlt hónapokban megtettük az első lépéseket, hogy e téren elmozduljunk a holtpontról.) Módszereit azonban élő nyelvre alkalmazva — helytelenül — átvettük.

A fent említett cikk írói az orosz nyelvoktatás eredménytelenségére hívják fel a figyelmet. Arról nem szólnak, mert arra vonatkozóan nincs, s nem is lehet adatuk, hogy másik idegen nyelv tanulása az orosz nyelv oktatásának feltételei között — 30—40-es osztálylétszám, heti 2-3 óra, kötelező és egyetlen nyelv — milyen eredményre vezetett volna. Azzal, hogy az orosz nyelv is az olyan idegen, egyben a világnyelvek egyike — amit választani lehet és nem kötelező — megkaphatja megfelelő rangját a szláv népek által körülvett országunkban.

Az eredményes nyelvvelsajátítás egyik lehetőségének tűnik a korai, szervezett formában történő nyelvoktatás. Az óvodáskor a nyelvtanulás szempontjából „kritikus periódusnak” tekinthető. Megismételhetetlen időszak, mivel a gyermek utánzási kedve életkori sajátosság. A hangpercepció rendkívül érzékeny, a beszélszervek rugalmassága 6 éves kor után csökken. A probléma megoldása nem bízható csupán a családokra, a szülők belátására és anyagi lehetőségeik mérlegelésére. Először TIT-keretben szervezett próbálkozások kapcsán (a legrendszerezettebbek talán a Békés megyei TIT által szervezett nyelvtanfolyamok, de említhetjük a kecskeméti vagy budapesti stb. próbálkozásokat is). Külön figyelmet érdemelnek a Pécs, Ajkán, Csepelen, Kecskeméten szervezett nyelvoktatási kísérletek.

A gyakorlat több lényeges kérdést vetett fel. Néhány ezek közül: ki tartsa az idegen nyelvi foglalkozásokat, mely módszerek a leginkább célravezetőek, hogyan válasszuk meg az elsajátítandó anyagot?

A teljesség igénye nélkül saját tapasztalatom alapján kívánok néhány gondolatot megfogalmazni a felvetődő kérdésekkel kapcsolatban. Az óvodai idegen nyelvi foglalkozásokat többségükben főiskolai és egyetemi végzettséggel rendelkező szaktanárok

vezetik. Nyelvi felkészültség szempontjából igen kevés óvónő veheti fel a versenyt a többnyire fél- vagy egyéves külföldi képzésben is részesülő szaktanárokkal. Vajon akkor az ő munkájuk kevésbé eredményes, mint a szaktanároké? Vajon ne is bízzuk a nyelvi foglalkozások vezetését az óvónőkre?

Elsősorban az idegen nyelv fonémarendszerének elsajátítása szempontjából valóban fontos volna, hogy jól felkészült szaktanárok vezessék ezeket a foglalkozásokat. A nyelvoktatás ügye iránt elkötelezett lelkes óvónők mellett szól azonban több, nem elhanyagolható tény. Az óvópedagógus-képző intézetekben hosszú évek óta alkalmassági előfeltétel a biztos zenei hallás. Ez az alapja egy nyelv prozódiaja visszaadásának, a helyes hangpercepciónak, s az nélkülözhetetlen az anyanyelvtől eltérő fonémarendszer elsajátításához.

Ismeretes, hogy oktatási rendszerünkben, a pedagógusképzésben a képzés idejének növekedésével egyre inkább háttérbe szorul a módszertan oktatása. A kisgyermekkel való foglalkozás azonban megköveteli azt is, hogy a gyermeki lelket az idegen nyelvet tanító ne csak könyvből ismerje. Az óvónőképző, tanítóképző főiskolákon szerzett pszichológiai és módszertani kultúra lehetővé teszi, hogy a pedagógus nagyobb biztonsággal találja meg az anyagnak és az egyes gyermekeknek egyaránt megfelelő játékos módszereket.

A pedagógus állandó jelenléte biztosítja, hogy az idegen nyelvi foglalkozások kezdeményezés formájában történjenek, megfelelő motiváció esetén kapcsolódjanak be a gyerekek a „munkába”.

A gyermek számára a nyelv esztétikai élményt is nyújt, az élménybefogadás hangulatát azonban nem lehet órához, perchez kötni. Sokszor játék közben jut az óvodás eszébe a foglalkozáson hallott anyag. Jó, ha van kihez fordulnia segítségért, s rendkívül hatékony, ha ilyenkor megkapja a szükséges megerősítést. Így a mindennapi tevékenységében is jelen lehet az elsajátítandó nyelv, tehát az úgynevezett kommunikációközpontú nyelvoktatás természetes beszédhelyzetekben valósul meg.

Eszközökkel biztosítható gazdag országismereti anyagba építve tarthatók a foglalkozások, így azok érdekességéből adódóan is megszűnik a kötelező jelleg. Ez egyaránt megfelel a gyerekek életkori sajátosságainak, másrészt lehetőséget ad adekvát hangulatú szituációk megteremtéséhez. A feltételek biztosítása lehetővé teszi, hogy a hagyományos, integrált nyelvi készségeken túlmutató funkció; a szituáció (a szociális jelleg) váljon dominánssá, vagyis az interakciós készséget fejleszti. Egyben lehetőséget, keretet ad a képességfejlesztésre a nyelvi kompetencia és performancia kialakítására.

A képességen olyan tevékenységet értek, amely célszerű gyakorlás útján jön létre. Ennek megfelel a „mondanod is kell, amit teszel” elvre épülő és azt variáló „mondanod is kell, amit tesz” nyugati indíttatású úgynevezett Gouin-módszer. Bár századeleji irányzat, kisgyermekéknél ma is célravezető eljárás. A gyakorlásnak egyéb módjaival együtt alkalmazva — pl. a gyermek életkori sajátosságaiból adódóan a behaviorista ihletésű audiolingvális módszer elemeivel — elérhető, hogy a foglalkozáson 20—25-ször elhangozzék egy-egy lexikai egység.

Didaktikai alapelvként kell szerepelnie az aktivitás mellett a szemléletesség elvének. A tárgy megjelenése vagy annak képe jobban megtapad a gyermek emlékezetében, mint a második jelzőrendszer, az anyanyelv által megnevezett fogalom. A gyermeknek úgy nem az általánosítást kifejező jelmorfémákhoz kell kapcsolni egy újabb jelmorfémát, hanem a jelölt, vagyis a denotátum és az idegen nyelvi jel között alakulhat ki a közvetlen célnyelvi asszociatív kapcsolat.

Az aktivitás elve nem csupán a nyelvet elsajátítók beszédtevékenységét, hanem az ahhoz kapcsolódó cselekvést, például a tárgyak megfogását, vagy játékos mozgásokat is jelent, ami megfelel a cselekvő-szemléletes gondolkodásnak. Ily módon a játékoság a nyelvoktatásban nem egyszerűen módszer, hanem szemléletmód, amely az

óvónók mindennapi munkájának sajátja. Az óvoda feltételei között változatos formákban érvényesíthető a Vjatutynev által felállított követelmény:

„A nyelvnek mint az érintkezés eszköze a használatához elengedhetetlenül szükséges a szociális, szituatív és kontextuális szabályok ismerete, amelyhez a nyelvet beszélőnek tartania kell magát” (1977).

Az Óvodai Nevelés Programja¹ kimondja, hogy az anyanyelvi nevelés az óvoda egész életében legyen jelen. Hogyan lehetne eredményes az idegen nyelvi nevelés, ha hetente két-három alkalommal 5—10 percre hallhatják az új ismereteket. Így az iskolai nyelvoktatás jól ismert zsákutcájába jutunk.

A nyelvsajátítás újabb kulcskérdése a feldolgozandó anyag megválasztása. A gyermek mindennapjaihoz, érdeklődési köréhez, tevékenységéhez közel álló szavakat, kifejezéseket kell választanunk, hogy érezze a nyelv használhatóságát, gyakorlati jelentőségét. Ugyanakkor meggyőződésem, hogy az óvodáskori nyelvoktatás nem szenved csorbát, ha a gyerek az egyes mondókák, rigmusok tartalmát pontosan nem érti, de élvezi a nyelv dallamosságát, ritmikáját, játszik a hangokkal, hangkapcsolatokkal, miközben elsajátítja a nyelv fonémarendszerét és sok-sok lexikai egységét.

A korai nyelvoktatással kapcsolatos közvetlen tapasztalataimat több meglátogatott óvodai csoport mellett, elsősorban a kecskeméti idegennyelv-oktatási kísérlet kapcsán a kecskeméti Forradalom utcai óvodában — ahol óvónó tanítja az orosz nyelvet — és iskolában szereztem megfigyeléseimet tudományos kutatómunkám során. A kísérletben részt vevő gyermekek most harmadik osztályosok, ma is felszabadult légkörben, vidám hangulatban, egymással versengve szerepelnek az órákon. Az idegen nyelv tanulása iránt pozitív beállítódás alakult ki bennünk. A 2. nyelv tanulásának megkezdése is nagy örömet jelent számukra.

A különböző kísérletekhez kapcsolódóan a korai nyelvoktatás eredményességét a 14 éves korban tett sikeres nyelvvizsgák számával bizonyítják. A kecskeméti kísérlet kapcsán erről számot adni nem tudok, hiszen a gyerekek harmadik osztályba járnak. Az osztály tanítónője — egyben orosz szakot végzett nyelvtanár — által vezetett nyelvi órán azonban magyar szó elvétve hallható. A gyerekek tökéletesen megértik az utasításokat, maguk is képesek társaikhoz és tanítójukhoz orosz nyelven könnyedén fordulni.

Az idegen nyelv tanulása szempontjából járulékos, a személyiségfejlesztés szempontjából rendkívül lényegesnek tartom a korai nyelvtanulás anyanyelvre gyakorolt hatását.

„Az idegen nyelvet tanuló gyerekek már iskolába lépéskor igényesebbek beszédtévékenységükben. Nagyobb biztonsággal választják ki a környezetben hallott helyes és helytelen nyelvi mintákból a köznyelvi normának megfelelő kiejtést, a gyerekek hangképző szerveinek rugalmassága eredményesebben és nagyobb ütemben fejlődik”, mint az általam vizsgált kontrollcsoportban. (Kiemelés doktori értekezéséből.)

A korai idegennyelv-oktatás esetén a pedagógus személyének kérdésében az óvónók illetékessége mellett kiállok. Gondolatommal a módszerek fontosságát, de nem a mindenhatóságát kívánom hangsúlyozni. Megfelelő tananyagra és megbízható nyelvtudással rendelkező pedagógusokra, óvodapedagógusokra van szükség. Felkészítésük a pedagógusképző intézmények feladata.

Első lépésként a szakkollégiumi rendszer kiszélesítésében és tökéletesítésében látom a lehetőséget.

IRODALOM

[1] *Lengyel Zsolt*, 1983. A nyelvoktatás alfabázisa, TIT Országos Központja Bp.

[2] *Madocsa László, Madocsa Lászlóné*, 1989. Az idegen (orosz) nyelv tanításának lehetőségei iskoláskor előtt, 29—33. In: *Módszertani Közlemények*.

- [3] *Marscbek Judit—Petheő Balázsné*, 1973. Kísérleti orosztanítás az óvodában, 10—12. In: Megyei Pedagógiai Híradó, Veszprém.
- [4] *Marscbek Judit—Petheő Balázsné*, 1975. Még egyszer az óvodai orosz nyelvoktatási kísérletről, 7—9. In: Megyei Pedagógiai Híradó, Veszprém.
- [5] *Marscbek Judit—Petheő Balázsné*, 1985. Az ajkai orosz nyelvoktatási kísérlet. In: Megyei Pedagógiai Körkép, Veszprém, 2.
- [6] *Róti Sándor*, 1989. Az idegen nyelv oktatásáról. In: 162—169. Pedagógiai Szemle, 2.
- [7] *Torma Mária*, 1987. A korai idegennyelv-oktatás hatása az anyanyelvi artikulációs bázis alakulására. Doktori értekezés.
- [8] *Tomoriné Radnai Zsófia*, 1985. Bevezetés a kisgyermek idegennyelvi nevelésébe, TIT Bp.
- [9] *Torma József*, 1989. Javaslat a latin nyelvoktatás fejlesztésére és korszerűsítésére, 38—44. In: Felsőoktatási Szemle, Bp.
- [10] *Vjatutunjev, V.* 1977. Kommunikatívnyaja szoprvlennoszty obucsenyija russzkomu jelnzuku v zarubezsnuh skolah. In: Russzkij jazuk zarubezsom, 48.

Kedves Előfizetőnk!

Tisztelettel értesítjük, hogy a Módszertani Közlemények előfizetési díja 1990-től az általános áremelések miatt számonként 10 Ft-tal, azaz 50 Ft-tal emelkedik. Így folyóiratunk éves előfizetési díja: 150 Ft.

Kiadványunk továbbra is az oktató-nevelő munka mindennapi munkájához kíván hathatós segítséget nyújtani a legfrissebb kutatási és gyakorlati eredmények közzétételével.

Bízunk abban, hogy változatlanul olvasója és előfizetője marad a 30 éves folyóiratunknak.

*A Módszertani Közlemények
Szerkesztősége és Kiadóhivatala*

**Kellemes karácsonyt,
eredményekben gazdag új esztendőt kíván
minden kedves Olvasójának, Munkatársának**

a Módszertani Közlemények
Szerkesztősége és Kiadóhivatala

A Szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Tanszéke